

BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ

„Bezár a világ?”

BERTÓK LÁSZLÓ: OTT MI VAN?

Magvető Kiadó
Budapest, 2014
116 oldal, 2290 Ft

Csorba Győző meg- és kikerülhetetlen, s nemcsak akkor, ha a pécsi irodalomról van szó. Tavaly volt húsz éve, hogy végleg elment s s idén, hogy száz éve született. Emléke, sőt jelenléte azonban mintha mit sem változott volna: versek, mesék, kisprózák, s talán nem túlzás – életművek ihletője még így is.

Bertók László, aki 2014-ben volt éppen annyi idős, 79 éves lesz, mint Csorba volt a halálakor 1995-ben, a *Magvető* kiadónál napvilágot látott *Ott mi van?* verseskötetével is őt szólíttatja. Bertók, aki nemcsak életkorát tekintve hozta be mesterét, de irodalmi életműve is felnőtt Csorbáéhoz, a 2006-ban keletkezett *Mi van a halál után?* című versében egy régi beszélgetés fonalát veszi fel, visszakérdez: „*Mi van a halál után?, szerinted, mi van?, / kérdezted, s kérdezgeted (benem) azóta is,*” – hangzik az eredeti Csorba kérdés és rá a válasz, azaz a visszakérdezés: „*S ahol te vagy / (ha vagy), ott (lent?, fönt?), ott mi van?*” (Mi van a halál után?)

A kötet címét adó, s Bertókot izgató kardinális kérdés, az *Ott mi van?* azonban csalóka. A felületes olvasó azt gondolhatja, hogy Bertókot az érdekli, hogy mi van a halál után. A kötet alaposabb tanulmányozása azonban egyértelműen rávilágít, hogy a szerző verseiben sokkal inkább azzal foglalkozik, hogy mi van a halál előtt. Stílusok és formák váltakozása mellett a kötet versbeszéde mégis tartalmi egyneműséget mutat. Ha tipizálni akarnánk, öregedés-versekről kellene beszélnünk. Bertóknál azonban ez sokkal összetettebb. Betegségekről beszél. A testet elemzi. Viaskodásról ír. Arról, hogy képtelen elfogadni azt, amit mégiscsak el kell fogadni, tudomásul kell venni. Saját érzéseit, saját tapasztalatait írja ki magából s verseinek mondandója – a fülszöveg megfogalmazása szerint – a rá jellemző gondolati, „*filozofikus látás- és gondolkodásmód, a természet, valamint a belső lelki környezet mikrorezdüléseinek összekapcsolódásából, keveredéséből állnak össze.*” Testi, lelki bajait diagnosztizáló versei azonban nem tragizálnak. Sokkal inkább a válaszokat kutató elme tényszerű felismeréseiből fakadnak. „*Mit tehet a szív, bél s a*

gerinc orvosa, / ha egyszer az egész szerkezet rozoga?” (Helyzet). Hasonlatai, szemléletes metaforái pontos képet adnak erről a testi „rozogaságról”: *„A belső érfalon a rozosda / ahogy a vért ereszti fogja, / ahogy a tengerből a pára / függőnyt húz az ég ablakára.”* (Ahogy közötté, mint az álom)

A mintegy száz oldalas, kemény borítójú kötet hármasság tagolása az elmúlt évek köteteinek formai sokszínűségét idézi. A kötet elején a 2007-es *Hangyák vonulnak* harminc, negyven soros öregség verseit idéző, s Bertók által „hosszúkáknak” nevezett szabadversek folytatását látjuk. Ez a *Menekül, magyarázódik* címet viselő ciklus 21 verse, ahogy Bertók maga mondja egy helyen, még mindig a *„meglepetések, az ijedtség, a tiltakozás, a visszaút, s a még mindig kísérteties» szövegei«*. Talán azért bennük a beszélt nyelvhez közelítés, a körbejárás, a kanyarok, az ellentétek, a felsorolások, a sok zárójel, kérdőjel, a kapaszkodás a pillanat szárnyaiba. *Az érzékenység, a fokozódó odafigyelés az önmagához közeledő végtelenre, s az önmagától távolodó testre (szellemre, lélekre).* Ezeket a verseket olvasva az elbizonytalanodás érzése kerít hatalmába minket, amely meglepő módon Bertók pontosítani akarásának kísérletéből fakad. A szavak eredeti jelentését keresi, ezért olyan sok ezekben a versekben a felsorolás, a kérdőjel – egyes helyeken már a címben is. *„Mi történhetett? Az egyetemes »szerkezet« / romlott el, s nem képes tisztán (világosan, / szabatosan) kifejezni, kidobogni a pillanatot?”* (Dühöng, szétrobban, a „plafonon van”). Pár sorral lejjebb ugyanott: *„Pontosabban kellene fogalmaznia? / Hallgatnia kellene? A társa »készülékében« / (készenlétében?) keletkezett hiba?”*

Az „ahogy”, a „valahogy”, az „akárhogy” szavak újbóli és újbóli ismétlése is ezt a pontosabb megfogalmazási „kényszert” erősíti. Mindeközben viszont verssé válik keze alatt a próza, s a be nem fejezett sorokat, mondatokat, gondolatokat mégis kereknek érezzük.

Ezt követi az *Egyre közelebb* címet viselő második ciklus, a maga harminchárom háromszor négy soros versével, amelyeket a sajátos bertóki szonett versekhez sorolhatunk. Ezek között van néhány nagyon keserű vers, amelyben az egyre fogyó időt, a feladatnélküliséget siratja. *„Spontán, feladat nélkül, / ahogy a világ készül, / lüktetni, ami éppen / megvalósul részben. // Nem is gondolni rá, hogy / mi okból, mért csinálod, / csak elmerülni benne, / mintha a tested lenne. // Élni a folyamatban, / éhes lovak a zabban, / s ha már se szó, se vágyak, / meghalni, mint az állat.”* (Spontán, feladat nélkül). Az olyan ember fájdalom ez, akinek már *„elől a múlt, hátul a holnap”* (Már majdhogynem mindent tud róla). Nincs perspektíva.

A harmadik ciklus az általa korábban „háromkákknak” nevezett egyedi haiku versek „reinkarnációjaként” aposztrofálható, s újabban „firkák” néven ismertté vált kétsorosokból áll. A *Firkák a szalmaszála* címet viselő ciklus a formailag mindig megújulni képes Bertók legújabb vállalkozásaihoz kapcsolható, s az elmúlt évek betegeskedéseinek eredményeiként értékelhetők. A tizenötösör kilenc kétsoros „csokor” – ahogy maga Bertók nevezte ezeket a különleges vers-bokrokat –, a falfirkák mintájára, amolyan rövid, csattanós bölcsességeket, meglátásokat, mindennapi igazságokat villantanak fel az olvasó előtt. Ezekben Bertók kérdez, s többnyire nem válaszol. Kihagyások vannak bennük. Olyan érzésünk van, mintha egyfelől a betegség, a fájdalom megakadályozta volna a szerzőt a hosszabb, kerekesebb formák megalkotásában, másfelől egyfajta tudatosságot is felfedezni vélünk ebben az olvasót is az alkotás folyamatába bevonó forma kitalálásában. Bertók rábízta a versek olvasóira a befejezést, mert nem a válaszadás, hanem a kérdezés Bertók László sajátja. Mindenre rákérdez. Kérdései újabb és újabb kérdéseket szülnek.

Verseiben, akárcsak korábbi köteteiben, tudatos önironizálást is megfigyelhetünk: „*A súlyt, ami elhagyta izmaidat, / előbb-utóbb visszaszedi hasad.*” (Az anyag nem vész el), vagy „*Ne orvosokhoz járj, hanem többet szexelj! / Pírít rám egy sápadt, sánta öregember.*” (Többet szexelj!). Olyanok ezek, mint valami feszültség levezető orvosságok. Tompítják, csitítják a testi, lelki fájdalmat. Bertók azonban nem elégszik meg ennyivel: csúfolja magát, s ezzel gyógyul: „*Neve nyugdíjas, foglalkozása beteg,*” (Neve nyugdíjas), vagy máshol: „*Egy firkász, aki éppen hatvan éve / lépett gyanútlan a vízre(?), a jégre (?)*” (Névjegy). Mert, ahogy Rába György mondta egy interjújában: „...az írásbeli tevékenységnek nagyon jó terápiás hatása is van, magára az emberre is.”

Ugyancsak átvonul a kötetben a megszokott ideológiamentes bertóki közéleti szál is, amelyekben az általa felismert alapigazságokat rendkívül rezignáltan, szinte teljes csupaszságában közli. Ez a kötet legpesszimistább vonulata. „*Fújdogál a szellő lyukas zászlókon át. / Minden párt ünnepel. Ünnepli önmagát.*” (Október 23, 2012). Keserű humorral, szinte csak úgy mellékesen ostorozza a politikát, s annak visszásságait: „*Mert nem tapsolod vele, hogy milyen jó, / folyton azt röfögi, mindenki disznó.*” (Disznó)

A kötet utolsó „firkái” teszik fel a legfontosabb kérdéseket. „*Bezár a világ?*” (Döndül?), illetve: „*Vége (vagy majdnem?)*” (Mennyi ember), valamint: „*Most akkor az utolsó szalmaszál tart? / Vagy firkáid tartják a szalmaszálát?*” (Szalmaszál). De vajon tényleg bezár? Vajon tényleg vége? A 2015-ös év decembere megadta rá a választ. Bertók László 80 éves lett, s ezen alkalomból *Firkák a szalmaszálra* címmel újabb, különleges kétsoros versekből összeállított kötete jelent meg a Magvető kiadónál. Megfigyelések, reflexiók, leírások, lételméleti tréfák egyetlen rím akkordjában.